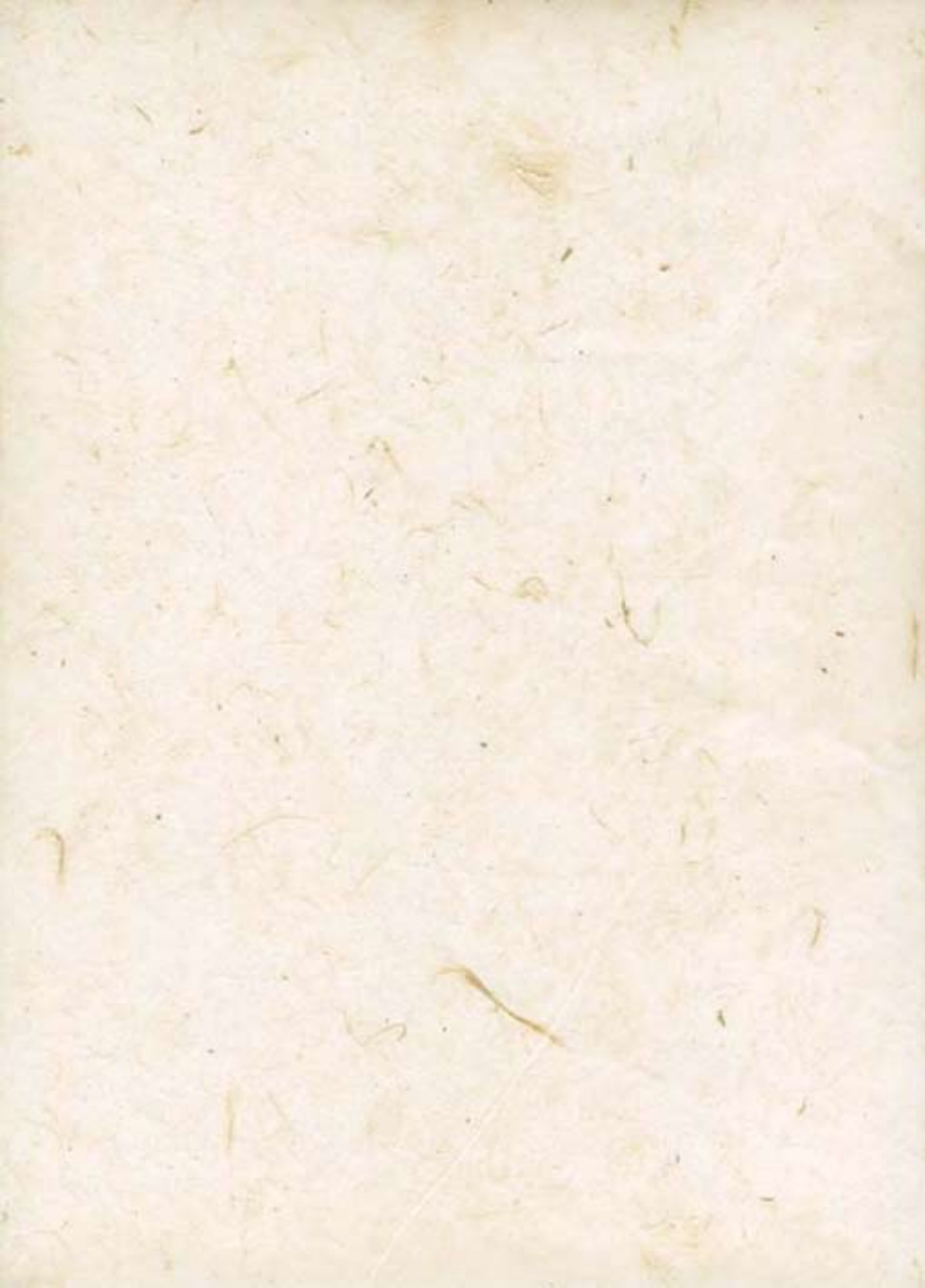

1944

Kända svenskar om Polen

LIGAORP
2007

1944

**Kända svenskar
om Polen**

ISBN 978918580517-4

9 789185 805174

ISBN: 978-91-85805-17-4

© Litteratursällskapet Ligatur, 2007

P.O.Box 75

SE 730 50 Skultuna, Sweden

www.ligatur.se

office@ligatur.se

1944

Kända svenskar om Polen

LIGATUR

2007

Hösten 1944 vände sig PEN-klubben och Svenska Hjälpkommittén till då kända svenska intellektuella med en fråga: ”Vad tycker du om Polen?”

De svar man fått publicerades sedan i bilagan till en Eyvind Johnsons och Gunnar Almstedts bok ”Warszawa!” utgiven av Bonniers-förlag i Stockholm 1944.

Jesienią roku 1944 PEN-klub oraz Szwedzki Komitet Pomocy zwróciły się do znanych wówczas intelektualistów szwedzkich z pytaniem: „Co myślisz o Polsce?”

Otrzymane odpowiedzi opublikowano następnie w broszurze dołączonej do wydanej nakładem wydawnictwa Bonniers w roku 1944 w Sztokholmie książki Eyvinda Johnsona i Gunnara Almstedta pt „Warszawa!”.

Bankdirektör Harald Axell, Stockholm:

Under femton lyckliga fredsår har det varit mig förunnat att få ha min verksamhet i Warszawa och leva mittibland dess idoga intelligenta befolkning, som jag lärde mig uppskatta och älska, men en solig sensommardag kom kriget och gjorde med ens slut på idyllerna i Polen. Under två av ofredens långa år fick jag vara åsyna vittne till polska folkets tysta förtvivalade kamp mot våld och övergrepp.

Polen lider oerhört och offren äro stora, men folkets stolta sinne har aldrig någon Förtryckare kunnat böja, och det kämpas alltjämt med dödsförakt på Warszawas ruiner mot den mångfalt överlägsna fienden. Jag för min del har alltid varit förvissad om Polens befrielse och rättens slutliga seger, och nu synes den ej långt avlägsen.

Vi svenskar, som ha så mycket gemensamt med Polens folk, ha ej kunnat bistå det med återerövrandet av sitt land, men vi få ej försumma att lämna det all den hjälp vi förmå för återuppbyggandet av ett fritt Polen.

Fru Sigma Blanck, Malmö:

Warszawa är en dramatisk stad, alltid hör man att den brinner. Genom hela dess historia går eldens färg som en röd tråd, och eldens legend besannar sig mer än någonsin under detta krig, som börjar med, att ut över världen går ropet Warszawa bombas, Warszawa brinner! Det kommer en uppmaning till Polen att giva sig så som två länder redan givit sig, men Polen vägrar. Friheten framför allt! Warszawa beslutar att kämpa, arbetare, kvinnor och barn anmäla sig, och nästan utan vapen strida de mot en förkrossande övermakt i tre veckor. Världen höll andan inför detta hjältemodets skådespel, och ekot flög ut över jorden på radions vågor skickade av Polskie radio Warszawa. Hur satt man inte andlös och lyssnade till budskapet om

det polska motståndet mot en makt som då ansågs oövervinnelig. Hur beundrade man inte det självförlömmande hjältemodet för en helig sak, för Friheten. Allt utom den blev oväsentligt, och under hela tiden tonade Polens härliga musik från en byggnad, som när som helst kunde träffas av en bomb. Vilken strålande form av trots. Barbarerna rycka an, pansarvagnar, tunga kanoner och bombmaskiner storma mot en nästan värnlös stad, befolkningen mejas ned, 100,000 falla, och där sitter en handfull musici i den mest påtagliga dödsfara med allt sitt sinneslugn, sin själaro så i behåll, att de kan göra den skönaste musik. De spela sig in i världens hjärta, medan deras fiender redan då givit dödsstöten åt sitt välde genom sitt ärelösa och skoningslösa anfall. Detta var i september 1939.

Fyra år senare i påsktiden kom ånyo prövningen över Warszawa. Nu är det dess judar som resa sig mot samma övermakt med lika stort mod. Ånyo storma pansarvagnarna mot civilbefolkningen bombplanen dåna, 500,000 mejas ned, Warszawas ghetto brinner. Kvar finnas ruinbeströdda tomter.

Och nu fem år därefter, när världens frihetsdrama nalkas sitt slut, reser sig ånyo stadens befolkning mot förtrycket, denna gång så fullständigt som aldrig förr, I sex veckor har kampen varat, redan ha 200,000 stupat, hela kvarter äro jämnade med jorden, i hundratusendetal flyr befolkningen. Innanför taggtråd i ett

läger vistas mödrar och barn, av hundra nya liv som tändas kunna endast 10 räddas. Rundhänt har Warszawa offrat för friheten, en stad med ett tragiskt öde men också och framför allt symbolen av en okuvlig frihetslängtan, som sträcker sig utöver livets gränser. Adla stad vi hylla Dig i ödmjukhet. Du var det första som brann på frihetens altare, nu brinner Du igen. Sårad ligger Din vita örn. O, måtte världen inse sin skuld till Dig och skynda att betala den, stor är den förvisso.

Kyrkoherde Daniel Cederberg, Staffanstorp:

Vid förra världskrigets slut yttrade vid ett tillfälle Nathan Söderblom: „Under världskrigets förödelse har jag varit bland de många, som girigt sökt de få ljuspunkterna och funnit en sådan i Polens återuppståndelse.”

Tyvårr måste motsatsen sägas, när vi nu stå vid slutet av ett ännu mer förhärjande världskrig. För många har Polens tragik och Polens ovissa framtid varit det mörkaste i världskrigets mörker.

Som få länder har Polen gjort sig förtjänt av att få leva. Dess offer för friheten vara övermänskligt stora i det århundrade, som ligger bakom oss, och under dess korta självständighetsperiod i nutiden gjordes en glänsande insats i Europas kulturella och ekonomiska liv. De sju år, under vilka jag var knuten till Polens unga hamnstad Gdynia genom min tjänst som svensk sjömanspräst, gåva mig riktiga tillfällen att uppskatta och beundra den polska skaparkraften och framtidsambitionen, över vilka ej minst Gdynia blev ett mäktigt och märkligt monument.

Den passionstid, i vilken Polen i dag befinner sig, torde vara den svåraste i detta provade lands historia. En resa, som jag förliden sommar under märkliga omständigheter blev i tillfälle att företaga i Polen, be sannade många av mina värsta farhågor. I intet härtaget och ockuperat land torde i denna tid: så hänsynslösa metoder ha använts mot civilbefolkningen, I det utpräglade agrarlandet kunde hungersnöden aldrig bli det svåraste gisslet. Det blev Gestapos bödel-svälde. som blev Folkets tyngsta ok. Med raffinerad konsekvens har eliten i det polska samhället eliminerats, men då folket som sådant är genomsyrat av urgammalt nationalmedvetande, ha alla ockupanternas försök att utrota motståndandan varit förgäves.

Mitt intryck från 1943 års Polen är djupast detsamma som från 1930-talets Polen: dess livsvilja är oförstörbar; dess fria utveckling är ett grundvillkor för ett fredligt Europa.

Att Polens frihetskamp alltid rönt stor uppmärksamhet i den svenska opinionen under 1800-talet torde ej blott bero på någon romantiskt betingad humanitetskänsla i vårt folklynne. Det bottnade förvisso i insikten om vårt eget starka beroende av samma utrikespolitiska faktorer, som för Polen bestämde dess öde.

Samma insikt finnes i dag ej bara inom vårt eget folk utan bland alla frihetsälskande småfolk världen runt. Den kan ej få en bättre formulering än den paroll, Polen hjälpen i Sverige givit för sin senaste insamling: „Polens sak är mänsklighetens sak.”

Chefredaktör Rolf Edberg, Linköping:

Mer än en gång under detta krig har man erinrat sig de ord som Fröding lade i den vandrande judens mun:

- I min själ har droppat ner en droppe
av ett löje över livets lott.

Det är någonting på tog där oppe,
det är somt Vår Herre missförstått.

A ven han förväxlar ont och gott.

Om inte Polen, landet, där kriget började och på vars mark det av allt att döma kommer att sluta, landet, för vars skull de demokratiska stormakterna i väster gick i strid, landet, vars lidanden varit och väl alltjämt är större än några andras, om inte detta Polen kan förmå världssamvetet att tala och kräva rättvis fred och allas stöd för att hela såren och återuppbygga vad kriget skövlat, då skall man än en gång erinras om den evige vandrarens bittra ord: det är någonting på tok där oppe ...

Den 1 september 1939 trodde man att Polens sak var hela världens sak. Ar den det ännu?

Professor Gunnar Gunnarsson, Uppsala:

Vad blir Polens öde efter kriget? Det är en fråga, som alla Polen-vänner ställer med Dra. Polens hela framtida öde beror på i vad mån de anglosaxiska makterna kan infria sina löften att återuppbygga ett fritt Polen.

Polens framtid beror också på de landavträdelser, som landet måste göra. Skulle Polen bli tvingat att avstå från sina östra provinser i den omfattning, som framskymtat i meddelanden från Moskva, så torde landet ej ha stora möjligheter att föra ett självständigt liv.

Polen har blivit kallat "bålverket i öster". Dess uppgift i Europa har varit att med sin västerländska kultur och sin katolska tro utgöra ett skydd för det västerländska kulturområdet. För att kunna fylla denna uppgift i framtiden måste Polen återupprättas både politiskt och ekonomiskt. Det är ett krav på rättvisa och en humanitär nödvändighet. Vi som stått vid sidan i världskampen ha intet förbrutet mot Polen, men mycket ha vi försummat. Hjälpen kommer sent, vi måste se till, att den inte kommer för sent, och att den blir effektiv.

Fil. dr Knut Hagberg, Stockholm:

Världshistoriens värsta illdåd

Jorden är slipprig av blod och hävderna handla huvudsakligen om skändliga förbrytelser. Ändock har man törhända rätt att påstå, att ingenting som hittills blivit bekant, varken Caligulas eller Neros bedrifter, varken Timur Lenks eller Djingis Khans plundringståg, i fråga om målmedveten grymhet och gemen förstörelselusta kan utvärda en jämförelse med det nazistiska Tysklands framfart i Polen under åren 1939 till 1944. Aldrig har tidigare den klara ondskan

haft så effektiva vapen till sitt förfogande. Aldrig har förut ett ädelt och kultiverat folk så utlämnats åt härjande barbarer.

Blodfläckarna kunna icke utplånas. De döda kunna icke väckas till liv. Men den tyska planen att förvandla polackerna till ett folk heloter har misslyckats. Vad den civiliserade världen nu kan göra och vad den är skyldig att göra, är att på alla tänkbara sätt söka bispringa det sargade Polen. Dess kyrkor och skolor måste återuppbyggas, dess handel och industri måste hjälpas till ny blomstring. Pengar, böcker, maskiner, sjukvårdsmaterial måste från hela vår jord och främst från Sverige strömma till det stolta och tappra polska folket. Polen skall också ha igen sin andel i nazisternas tjuvbyte. Att ett starkt och rikt Polen skall växa fram ur förödelsen måste vi hoppas för Europas skull och vår egen skull och för rättfärdighetens skull.

Yrkesinspektrisen Kerstin Hesselgren, Stockholm:

Härmed uttrycker jag min sympati och medkänsla för de olyckliga warszawaborna och min förhoppning att något ska kunna göras för att rädda dem ur deras fruktansvärda situation.

Professor Cl. Lindskog, Malmö:

Var och en, som har det minsta sinne för rätt och för människovärde, måste känna sig djupt upprörd och gripen inför det öde, som i dessa dagar drabbar Polens folk och särskilt dess huvudstad. Genom sin tappra frihetskamp har Polen förtjänat att för all framtid vinna trygghet för sin nationella existens och sitt oberoende. Jag instämmer av allt hjärta med alla dem som tillönska Polen en lycklig och fredlig framtid, till gagn inte endast för dess eget folk utan för världens kultur och civilisation.

Chefredaktör Rickard Lindström, Stockholm:

Om Polens frihet kränkes så förlorar den europeiska friheten något väsentligt, något omistligt. Polens nationella självständighet är en prövosten för vår världsdelens frihetsvilja. Och Warszawas lysande kamp för Polens liv är en underpant på att Polen skall få se sin okränkta frihet åter.

Författaren Harry Martinson, Stockholm:

Vad Polens folk under de senaste fem åren fått genomgå, kommer väl ingen människa riktigt att kunna stå ut med att höra. Självbeva-
relsedriften har kommit många människor att i stället för vittnes-
börden om dessa bottenlösa lidanden läsa thrillers.

Vår nya filmiska vana att vilja bli uppskakade och att använda lidandesmotivet som njutningsmedel, har gjort att det inte blivit mycket över för absorberandet av de rapporter som det verkliga lidandet avger, eller rättare: sällan lyckas att avge, i vår civilisation-
srika själ.

Ja, förlåt mig. Men man blir blodigt sarkastisk när man ser med vilken fattning die 'torrskodda står ut med de drucknandes lidanden, med vilken fattning man med en rysning lägger bort rapporterna från Polens verklighet och tar till thrillern om de diktade lidanden som skänka spänning.

Ge oss därför ett större verklighetssinne, ett sinne för vad som verkligen försiggått och Försiggår i den värld, där det onda till den grad fått triumfera, att hela riken ligga torterade till vanvett eller döds.

För Polens del vill jag bara säga, att världens samvete kan göra Polen fritt, kan påverka statsmännen och konferenserna till beslut, inlägg och handling för rättfärdighet då det gäller Polens oerhörda problem.

Vår berömda civilisation och dess praktiska samvete, har härom någonsin ett tillfälle att visa, om den kan förkorta lidanden och snabbt läka sår. De tekniska möjligheterna finns ju. Att hjälpa och stödja Polen och dess plågade folk är alla rättänkande människors samvetsplikt.

Måtte de stora makterna snart inse, att lidandet för Polens del har nått sitt bräddmått.

Fil. dr Gustaf Munthe, Stockholm:

När detta krig är över skall väl endast rykande ruiner återstå av det som en gång var det vackra och minnesrika Warszawa. Men stadens namn skall för all framtid med eldskrift lysa från historiens blad. Warszawa var huvudstaden i det land, som först vågade trotsa det nazistiska Tysklands bloddrypande framfart. Det var Polen, som gav signalen till mänsklighetens frihetskamp mot tyranniet. Det är en oändligt bitter ödets ironi, att Warszawa, som utstått de ohyggligaste lidanden, som historien känner, skall befinna sig vid undergångens rand i samma stund, som bojorna börja slås sönder runtomkring i världen. Vad kan vi göra? Mycket litet, kanske ingenting. Men om mänskligheten dock har ett slumrande samvete, borde det väl vakna till liv inför det fruktansvärda som sker. Kanske är det för sent att rädda Warszawa. Kanske är det för sent att rädda mer än några få av de hjältemodiga män och kvinnor, som offrat allt för sin stad och sitt land, Men det är inte för sent att återupprätta det som Warszawa kämpat för intill döden, ett fosterland i frihet åt Polens kämpande och lidande folk!

Fru Alva Myrdal, Stockholm:

Skulle inte vi i Sverige som det mest sparade landet i Europa ha särskild anledning att känna med Polen, det grymmast förhärjade av alla? Skulle inte vi ha särskild anledning att hjälpa där, vi som dock, om vi rätt läser vår historia, varit meddelaktiga i skulden till Polens olyckliga delningar?

Författaren Ture Nerman, Stockholm:

Tiden är så full av Fasor, att man inte kan, knappast hinner, stanna vid några särskilda fall. Och ändå griper Warszawa djupare, hårdare om hjärtat än kanske något annat. I tre omgångar har dess arbetande befolkning gått till kamp mot ondskans övermakt: september 1939, Ghetto-kriget våren 1943 och nu från augusti 1944. Övermänskligt har den kämpat, ohyggliga har dess offer varit.

I denna tids och tidernas historia står Warszawa som något av det mest heroiska i mänsklighetens frihetskamp. Hopplöst har det kämpat, hopplöst vädjat om hjälp - och ändå inte hopplöst. Just detta att slåss för friheten och rätten utan utsikter, övergiven av alla, offrad av andras hänsyn, det är det ytterst och störst mänskliga. Det ger Warszawa en hedersplats i alla tiders historia. Warszawa blir en helig stad.

Den saken är klar. Det är bara så fattigt att sitta i all bekvämlighet, mätt, varm, oantastad, i en neutral rättsstat och säga det.

Direktör Sven Norrman, Stockholm:

När jag tidigare skildrat mina egna iakttagelser av det polska folkets lidanden under detta krig, har jag i Sverige ofta mötts av tvivel och ohåga att fullt tro på tillvaron av så mycket mänskligt elände. En hjärna, som endast är van vid vår lugna och fredliga omgivning, vägrar av naturliga skäl att reagera för kris- och ockupationsförhållandena på kontinenten.

Nu undergår Warszawa ett öde, som är mycket vidrigare än alla de grymheter befolkningen tidigare genomlidit. Staden ligger praktiskt talat helt i grus och spillror och dess millionbefolkning är sammanpackad i de västliga förorterna, utan mat och tak över huvudet under de mest erbarmliga omständigheter. De skildringar över förhållandena, som jag erhållit från några av mina ännu överlevande vänner och gamla medarbetare, äro sådana, att de trotsa all beskrivning.

Här är snar hjälp av nöden i mycket högre grad än vid de flesta andra hjälpkaktioner som äro i gång i Sverige. Jag får därför rikta en appell till mina landsmän för befolkningen i den stad, där jag så länge bott och verkat. Sök att fatta detta elände! Hjälp Warszawa!

Författarinnan Jeanna Oterdahl, Göteborg:

Ett folk i bitter nöd, den bittraste någon nation ännu lidit.

Allt vad den råaste övermakt förmått göra för att förintä det har blivit gjort.

Ingen av oss på vårt skyddade undantag förmår att verkligen föreställa sig vad Polens folk av alla samhällsklasser - alla åldrar haft att utstå under de fem krigsåren.

Alla som är varmhjärtade, alla som är frihetsälskande i vårt land borde resa sig för att bringa hjälp så snabbt, så generöst som möjligt.

Det är en enkel gård av mänsklighet, som ingen får undandra sig.

Professor Axel L. Romdahl, Göteborg:

Det är lyckligt att ej se sig tvungen att bestämma sitt ställningstagande till vad som sker i världen väsentligen ur den kalla klokskapens synpunkt, att få känna som människa inför det

djupt upprörande, det mäktigt gripande i den vånda och kamp Polens folk och främst dess huvudstad Warszawa haft att utstå. Med ångest ha vi följt de växlande faserna av de strider som, hur man ser dem, utgöra det heroiska förspelet till den seger som snart nog måste komma. Låt vara att det Warszawa över vilket fanan med den vita örnen i blodrött fält åter skall vaja endast är en ödemark med gravar, skall dock denna plats helgad, genom tålmod, trohet och självupppoffring intill döden vara en trygg grund för byggandet av framtiden.

Professor Torgny Segerstedt, Göteborg:

Förspelet till striderna i Warszawa har ännu icke klarlagts. En sak är emellertid klar: de polska patrioter som grep till vapen för att befria sin huvudstad från inkräktarna, ha givit världen ett lysande föredöme i fosterlandskärlek. De ha kämpat med en tapperhet som ska gå till historien. De visste vad de riskerade och de ha riskerat det. Insatsen var deras egna och många landsmäns liv. Så mycken offervillighet kan icke vaxa bortkastad. Alla folk och alla enskilda känna sig förpliktade att göra vad som står i deras makt för att det polska folket må nå det mål, för vilket det offrat allt.

Författarinnan Marika Stiernstedt, Stockholm:

Efter fem år, av fasansfull ockupation, förmodligen den hårdaste av alla - man må föreställa sig vad det innebär, om man kan! - upplever det prövade Polen i dessa dagar ytterligare en särskilt upprörande tragedi. En stor del av Warszawas befolkning har sammanförts att långsamt dö av svält och andra umbäranden i förstaden Pruszkow.

Det ser ut som om ingen alls kom till hjälp där.

Okända för omvärlden förgås i tysthet människorna som inneslutits i Pruszkow!

Kan vi tigande vara medvetna om detta? Angår oss inte dessa medmänniskors öde? Angår det oss inte tvärtom alldeles särskilt gripande nu, nu, då världskrigets otaliga ohyggligheter ser ut att närma sig sitt slut?

Helt visst, jo. Just nu måste vi visa vårt sinnelag och hjärta.

En aktion för Pruszkow ansluter sig värdigt - och mer än värdigt: tragiskt nödvändigt till vad i övrigt görs eller gjorts för det martyrland, som fått hedersnamnet "landet utan quisling".

Skriftställaren Axel Strindberg, Stockholm:

Ett fritt och självständigt Polen, en enhetlig folkstat, en demokrati - det är ett europeiskt intresse av första ordningen, och man önskar det polska folket, efter dessa år av outsägligt lidande, allt stöd i dess strävanden till en människovärdig existens.

Överintendenten Erik Wettergren, Stockholm:

Min bekantskap med Warszawa härrör sig från 1938, alltså från det sista året av fred, då polackernas ögon. med ett skimmer av optimism ännu var 'riktade mot väster. Det stora riket, som efter århundradens uppsplitande strider blivit en suverän stat med porten. öppen mot havet, tog begärligt emot impulserna av västerländsk odling, samtidigt som det självmedvetet sökte ge uttryck åt sin nationella egenart. Den utställning av svensk nyttokonst, som jag förde med till Warszawa, 'togs emot med en hjärtlig uppskattning och en hungrig vetgirighet som jag inte kan kalla annat än gripande. Intrycket fick ökat perspektiv genom de svenskminnen som mötte inte bara på gator och i palats utan också i en alltjämt levande tradition. Warszawa blev hjärtpunkten i ett land som bar en bit av

Sverige inom sig och som ägde både vilja och möjligheter till ny och givaride samverkan med oss. I intrycket ingick som en egendomlig krydda en doft av Orient och Ryssland, en ton av Chopin och Paderewski.

Så blev detta de gamla minnenas och de nya möjligheternas land det första som slogs till marken, när grannen i väster visade sig som motsatsen till den odling polackerna sträckte sig efter. Bland alla ockuperade länder har intet sargats av ett hemskare martyrium än Polen, och nu på sistone tycks alla lidanden åter ha koncentrerats till Warszawa. Och inför intet har "världssamvetet" reagerat trögare. Man är så van att polackerna själva ordna upp sina yttre och inre strider. Men nu måste de hjälpas på traven. De som skall skapa ett nytt Polen måste ha vapen och bombplan, vatten och läkemedel, hus att bo i, mat att äta, deras svältande nakna kringirrande barn måste få kläder, föda och något som liknar hem och fostran.

Landets hjärta måste åter med vår, med den civiliserade världens hjälp börja klappa igen. Warszawa måste byggas upp.

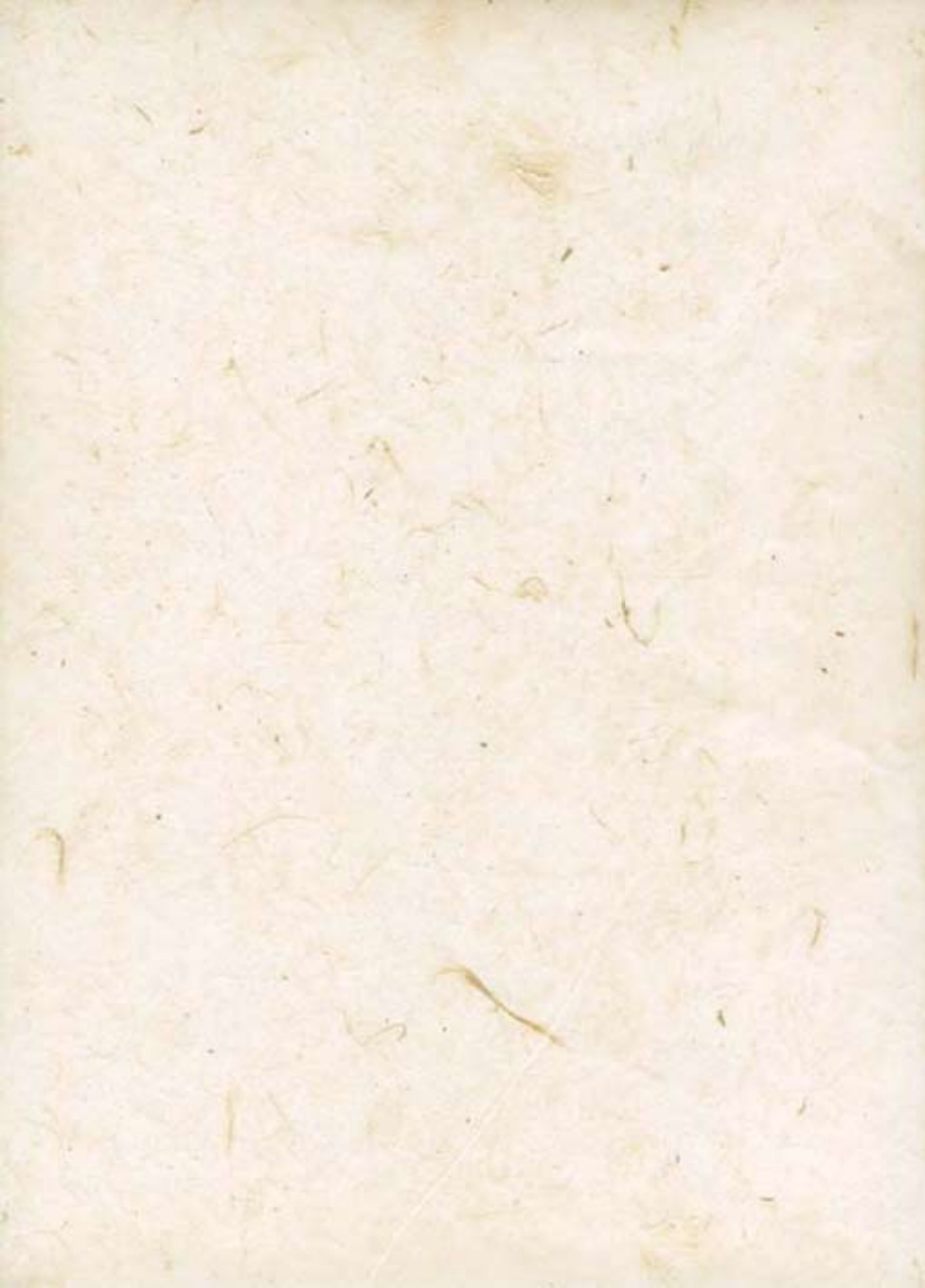
Skådespelerskan Naima Wifstrand, Stockholm:

Man har bett mig om ett skriftligt bidrag - en appell i humanitetens, i människokärlekens namn.

Jag kan bara bedja en och var att en stund, i vår lyckliga tillvaro i ett fredligt Sverige, stanna och begrunda polska folkets martyrium - krigets fador Gestapos (mördarligans) framfart bland judar, intellektuella och andra oskyldiga offer och nu till sist Warszawas till otänkbarhetens gräns lidande civilbefolkning!

Vad säger Er Edert samvete?!

Hösten 1944 vände sig PEN-klubben och Svenska Hjälpkommittén till då kända svenska intellektuella med en fråga: "Vad tycker du om Polen?"

De svar man fått publicerades sedan i bilagan till en Eyvind Johnsons och Gunnar Almstedts bok "Warszawa!" utgiven av Bonniersförlag i Stockholm 1944.

Jesienią roku 1944 PEN-klub oraz Szwedzki Komitet Pomocy zwróciły się do znanych wówczas intelektualistów szwedzkich z pytaniem: „Co myślisz o Polsce?”

Otrzymane odpowiedzi opublikowano następnie w broszurze dołączonej do wydanej nakładem wydawnictwa Bonniers w roku 1944 w Sztokholmie książki Eyvinda Johnsona i Gunnara Almstedta pt „Warszawa!”.

ISBN 978918580517-4

9 789185 805174

BONNIERS
2007